

HERGER Cs. Eszter

DOI: 10.15170/DIKE.2023.07.02.01

egyetemi tanár, az MTA doktora

PTE ÁJK*

Párhuzamok jogi kultúránk zsidó-keresztény és római jogi gyökerei között II. A kutatási projekt eddigi eredményeiről

„*A Vetus et Novum Testamentum jogi relevanciája. Párhuzamok jogi kultúránk zsidó-keresztény és római jogi gyökerei között*” című négyéves kutatási projektet 2021-ben Hamza Gábor római jogász akadémikus, Mészáros István László, a bibliai államelmélet kutatója, Ruff Tibor, a rabbinikus jogtudomány kutatója és jómagam, mint az összehasonlító európai magánjogtörténet művelője a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával kezdtük meg. Abból az alapállásból indultunk ki, hogy (világi) jogi kultúránknak indokolatlanul háttérbe szorított és a kortárs hazai jogtörténet-tudományban alig kutatott gyökerét képezik az Ó- és az Újszövetség elvei és intézményei. Ezek közül számosat újra felfedezett és hangsúlyozott a protestáns etikára támaszkodó természetjogi hullám a 16. század második felétől, megalapozva a modernizáció folyamatát a korai polgári forradalmak korában, azonban a felvilágosult észjogból a radikális polgári forradalmak után – mintegy ellenhatásként – egy párhuzamos, szekularizált értékrendszert vezettek le. Ezt a kettős, a követett modell függvényében elszíneződő jog kultúrát a 20. század második felétől a szovjetblokk országaira rákényszerített monolit ideológia szorította prés alá, míg az elmúlt három évtizedben egy újabb, univerzális jellegű *Kulturkampf* bontakozott ki, amely már azért zajlik, hogy jogi kultúránk legrégebbi rétegének elemei ne csak háttérbe szoruljanak, hanem el is felejtődjenek, miközben a bibliai és a római jogi örökségnek is bőségesen van üzenete a posztmodern jogi kultúra számára.

A legújabb külföldi szakirodalomban figyelemfelkeltő a *Cambridge University Press* sorozata a nagy keresztény jogászokról az angolszász világban és a kontinentális Európában az egyházatyáktól a polgári modernizáció koráig, a hazai jogtudományban azonban ilyen átfogó művekkel kivételesen lehet csak találkozni. A kutatás itthon inkább a tág értelemben vett kanonisztikához kapcsolódóan, illetve a jogfilozófián belül előrehaladott, de itt sem feltétlen az ősi forrással, hanem a keresztény gondolkodók műveivel és a felekezeti jogokkal foglalkoznak ezek történeti fejlődését és hatályos szabályait is tárgyalva. A rabbinikus jogra vonatkozó eredmények a szűk szakmán kívül alig ismertek, miközben olyan komplex jogrendszerrel van szó, amely a legszerényebb számítással is (azaz a tóraadás időpontját tekintve) túl van a háromezredik születésnapján. A római jog tekintetében a probléma másként jelentkezik. Ennek a gyökérnek az esetében messze nem a tudományos feldolgozás hiányos voltáról vagy elismertségéről van szó, hanem az a kérdés, hogy sikerül-e kellő módon és mértékben hasznosítani a római joggal foglalkozó kutatók eredményeit.

Célunk az, hogy a hazai jogtudományban is felhívjuk a figyelmet azokra a párhuzamokra, amelyek jogi kultúránk zsidó-keresztény és római jogi gyökerei között fennállnak, bemutassuk, hogy továbbélésük mennyiben és hogyan befolyásolta a jogászai gondolkodásmód, valamint az egyes jogintézmények alakulását, és hangsúlyozzuk azt a kétségtelen történeti szerepet, amit az első erkölcsi tartalmával, a második rendszerteremtő képességével töltött be, illetve tölthet be ma is. A

* ORCID ID: 0000-0002-9432-2478.

kutatási projekt második évének eredményeit bemutató konferenciánkon, melynek a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara adott otthont 2023. június 9-én, 15 előadást hallhattunk nyelvész, ókortörténész, római jogász, kánonjogász, jogfilozófus és jogtörténész, büntetőjogász és magánjogász kutatóktól: az igazságosság magánjogi és szociális jogi aspektusaival, az abszolút engedelmesség és a jogos ellenállás között feszülő ellentéttel, valamint a bűn, az igazságosság és a kegyelem kérdéskörével foglalkoztunk, minhárom területen napjaink kihívásaival is szembenézve. Előadóink 7 felsőoktatási intézményből (ELTE ÁJK, SZTE ÁJTK, KRE ÁJK, PPKE JÁK, SZPA, Dunaújvárosi Egyetem, PTE ÁJK/BTK) érkeztek, ami üdítő intellektuális pezsgést generált a konferencia légkörében. *Fábián Adriánnak*, a pécsi jogi fakultás dékánjának nem csak a méltó helyszín biztosításáért tartozunk köszönettel, hanem azért is, hogy a kar befogadta a kutatási projektet. *Homoki-Nagy Mária* (SZTE ÁJTK) és *Hack Péter* (ELTE ÁJK) előadásával, *Kecskés László* (PTE ÁJK), *Hack Márta* (SZPA) és *Schweitzer Gábor* (NKE ÁNTK/TK JTI/PTE ÁJK) korreferátumaival járult hozzá a közös gondolkodáshoz a konferencia alkalmával, míg *Gernot Koche* (Graz), karunk *honoris causa* doktora, valamint három fiatal kutató, *Tamási Anna Éva* (SZTE ÁJTK), *Mondovics Napsugár* (PTE ÁJK/ SZPA) és *Piotr Michalik* (Krakkó) tanulmányával gazdagítja konferencia-kötetünket, amelyben így 18 írás jelenhet meg.

Nem általános, hogy egy alapvetően jogtörténeti kutatás a hatályos normák történelmi szempontú értékelésével fejeződjön be. Az ún. általános jogtörténeti irányzat egyik ismérve azonban az, hogy a jogösszehasonlítás a történeti jogra és az élő jogra egyaránt kiterjed. *Heinrich Mitteis* 1947-ben feltette a kérdést: „*Miért létezik egyáltalán jogtörténet? Van élő értéke vagy csupán holt anyag a specialisták kezében, a semmittudás értékének a tudománya, amire Nietzsche átka a történelemhez képest kétszerezes bevességgel sújt?*”¹ Meggyőződésem, hogy *Mitteis* kérdését másként érdemes feltenni. Létezhet-e jogtudomány jogtörténet nélkül? *Savigny* 1809 nyári szemeszterében Marburgban egy módszertani előadásában arra kereset választ, hogyan lehet és kell a jogtudományt elsajátítani. Az abszolút és az irodalmi módszer mellett harmadikként az akadémiai módszert, az egyetemi oktatást említette. Abszolút módszer alatt a források alapelvek alapján történő feldolgozását értette, amit a filológiai szempont (*Interpretation*), a rendszertani szempont (*System*) és a történeti szempont (*innere Rechtsgeschichte*) együttes alkalmazása tesz szerinte lehetővé. A történeti szemponthoz magyarázatként hozzáfűzte: „*a törvény tartalm(át) szükcesszív egészként, a történeti fejlődés törvénye szerint, tehát ugyanazon nép különböző korszakai közötti szükesszerű összefüggésekre tekintettel*”² kell vizsgálni. Jogtudomány tehát a vizsgált intézmény történeti fejlődésének ismerete nélkül nem is létezik, és a történeti fejlődés leválasztása az élő jogintézményről – a jog megismerése szempontjából – céltalan.

Felhasznált irodalom

MITTEIS, Heinrich: Vom Lebenswert der Rechtsgeschichte. Weimar 1947

SAVIGNY, Friedrich Carl von: Vorlesungen über juristische Methodologie 1802–1842. In: MAZZACANE, Aldo (szerk. és bev.): Studien zur europäischen Rechtsgeschichte. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für europäische Rechtsgeschichte. Frankfurt am Main 2004⁹

¹ MITTEIS, Vom Lebenswert der Rechtsgeschichte 8.

² SAVIGNY, Vorlesungen über die juristische Methodologie 215–229.